

виділити наступні її особливості. З одного боку, виникнення японської громади багаї стало можливим завдяки тій культурно-історичній та соціально-економічній ситуації, яка склалася в Японії кінця XIX ст. – початку XX ст. і зумовила відкритість країни різним іншокультурним впливам. З іншого боку, розвиток громади багаї Японії відбувався за рахунок зусиль іноземних місіонерів – піонерів віри багаї, котрі приїжджали до Японії з метою поширення ідей своєї релігії. Становлення громади багаї в Японії є знаковим феноменом як для японської культури так і для багаї, які прагнуть встановити світову єдність. Виникнення в даній площині ситуації міжкультурного діалогу обумовлює актуальність подальших досліджень даної теми, які дозволять краще зрозуміти не тільки механізми поширення віри багаї, але й специфіку розвитку і функціонування релігії в просторі японської культури в цілому.

Література:

1. *Абдул-Баха*. Скрижали Божественного Предначертання. – URL : http://abdulbaha.io.ua/s3217/skrijali_bojestvennogo_prednachertaniya
2. *Tablets of Abdul-Baha Abbas*. Bahá'í Publishing Committee, 1909, - 730 p. – URL : <http://reference.bahai.org/en/t/ab/TAB/index.html>
3. *Agnes R. Alexander*. History of the Baha'i Faith in Japan 1914–1938. Tokyo : Baha'i Publishing Trust of Japan, 1977. – 110 p.
4. Association for Baha'i Studies Japan. – URL : http://www.bahaijp.com/abs_e.htm
5. *Barbara R. Sims*. Japan Will Turn Ablaze : Tablets of Abdu'l-Baha, Letters of Shoghi Effendi, and the Universal House of Justice, and Historical Notes about Japan. Tokyo : Baha'i Publishing Trust of Japan, 1992. – 114 p.
6. *Barbara R. Sims*. Traces That Remain : A Pictorial History of the Early Days of the Baha'i Faith among the Japanese. Tokyo : Baha'i Publishing Trust of Japan, 1989. – 276 p.
7. *Barbara R. Sims*. Unfurling the Divine Flag in Tokyo : An Early Baha'i History. Tokyo, Baha'i Publishing Trust of Japan, 1998. – 79 p.
8. バハイ共同体 [Japan Baha'i Network] – URL : <http://www.bahaijp.org/sanka/%E3%81%8A%E7%9F%A5%E3%82%89%E3%81%9B>
9. 宗教年鑑 (Религиозный ежегодник) 平成26年度版 (Издание 2014 года) 文化庁編 (Министерство по делам культуры) – URL : http://www.bunka.go.jp/tokei_hakusho_shuppan/hakusho_nenjihokokusho/shukyo_nenkan/pdf/h26nenkan.pdf

УДК 361.6

Ковалів П.М.

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

БОГОСЛОВСЬКІ ПРОБЛЕМИ ПРИ ВИКОРИСТАННІ БІБЛІЙНИХ МЕТАФОР

У статті автор привертає увагу до проблеми в богослов'ї, а саме, – важливості біблійних метафор при формуванні богословського вчення, та проблем, які виникають при відсутності правильної методологічної бази роботи з біблійними метафорами. Автор виділяє десять сфер потенційних проблем у використанні біблійних метафор в

богослов'ї, особливо в контексті надзвичайно важливої, але дуже суперечливої доктрини про Христове відкуплення.

Ключові слова: метафора, концепт, доктрина, відкуплення, сотеріологія.

Ковалив П. Богословские проблемы при использовании библейских метафор. В статье автор обращает внимание на проблему в богословии, а именно - важность библейских метафор при формировании богословского учения, и проблем, которые возникают при отсутствии правильной методологической базы работы с библейскими метафорами. Автор выделяет десять сфер потенциальных проблем в использовании библейских метафор в богословии, особенно в контексте чрезвычайно важной, но очень противоречивой доктрины о Христовом искуплении.

Ключевые слова: метафора, концепт, доктрина, искупления, сотериология.

Kovaliv P. Theological problems in the use of biblical metaphors. In the article, the author draws attention to the problem in theology, namely, the importance of biblical metaphors in the formation of theological teaching, and the problems that arise in the absence of a proper methodological basis for working with biblical metaphors. The author identifies ten areas of potential problem in the use of biblical metaphors in theology, especially in the context of the extremely important but highly controversial doctrine of Christ's redemption.

Keywords: metaphor, concept, doctrine, redemption, soteriology.

Актуальність теми дослідження. Кевін Ванхузер якось підкреслив важливий аспект богослов'я, який, на жаль, є часто занедбаним, або недостатньо осмисленим: «Всюди метафори. Про Бога неможливо сказати жодного слова, яке не було б метафорою» [6, с. 197]. Те саме ми можемо сказати не лише про вчення про Бога, але й про багато інших аспектів богослов'я, таких як хамартологія, сотеріологія, еклізіологія, які в значній мірі формуються на основі інтерпретації біблійних метафор. Але особливо актуальною в богослов'ї дана тема є в області вчення про Христове відкуплення, сутність якого розкривається за допомогою таких метафор як «викуп», «жертва», «Пасха», «понесення гріхів», тощо. На жаль, через відсутність здорової методологічної основи для роботи з біблійними та богословськими метафорами протягом історії Церкви виникало дуже багато неправильних, обмежених, спотворених варіантів інтерпретації метафор Писання, особливо у вченні про відкуплення. Так Оріген розмірковував про те, кому заплачений «викуп», і визначив, що «одержувачем викупу» є диявол, а реформаторські богослови розвиваючи юридичні метафори, говорили про перенесення Богом гріхів чи вини людських гріхів на Христа, і покарання Його за провини інших людей. Очевидно, що такі тлумачення мають цілий ряд як етичних, так і богословських проблем. Тому наголос Аристотеля «Найважливіше – бути майстерним в метафорах» є актуальним для нас і сьогодні.

Мета та завдання статті. Метою цієї статті є звернути увагу на важливість правильного підходу до тлумачення і використання біблійних метафор у богослов'ї, особливо у сфері вчення про відкуплення Христове, та закликати до необхідності формування здорового методологічного підходу для роботи з біблійними метафорами в богослов'ї. Для реалізації цієї мети завданням даної статті буде показати конкретні сфери

виникнення богословських проблем та проілюструвати їх за допомогою різноманітних прикладів в як в богослов'ї, так і в церковній практиці. Визначення цих проблемних сфер повинно стати спонукою до більш глибокого богословського осмислення і дослідження правильного використання метафор в богослов'ї.

Стан розробки проблеми. В україномовних і російськомовних джерелах тема використання біблійних метафор частково піднімалась в дослідженнях російських дослідників П. Шитікова, А. Десницького, О. Сомова, А. Морозова в контексті перекладу Біблії та біблеїстики, та серед українських Ю. О. Чернишовою в сфері перекладу релігійних текстів. Однак, практично відсутні роботи, які розглядають біблійні метафори саме в контексті формуванні богословських доктрин, з наголосом на проблематиці в цій сфері та розробці правильних підходів використання метафор в богослов'ї.

Виклад основного змісту дослідження. Формування правильного підходу до тлумачення метафор є комплексним, багатогранним і складним. Тому в даній роботі ми зосередимося на виділенні найбільш проблемних моментів, які виникають при тлумаченні біблійних метафор та використанні їх при формуванні богословських доктрин.

1. Буквалізм. Одне з найперших перших питань яке часто виникає при тлумаченні певного біблійного тексту, – це необхідність визначення, як нам слід розуміти певне слово чи вираз, – метафорично чи буквально [4, с. 431]. Як слушно зауважує Андрій Десницький, «те, що представляється на перший погляд розмовою про лінгвістичні способи перекладу метафор, на ділі може виявитися богословським суперечкою про саму природу християнства і про сенс благовістя. І там, де один бачить метафору, інший може побачити догматичне визначення, а третій – вираз, який слід розуміти буквально» [7, с. 84]. Особливо це питання стало гострим в сфері вчення про відкуплення. Зазвичай, певна богословська теорія відкуплення, в силу самого способу свого формування, часто розглядає метафору, або кластер метафор, як саму реальність. Але в такому випадку можна дійти до абсурду стверджуючи, що між Богом і людиною існують не тільки особисті духовні стосунки, а й юридичні, торгові тощо, і кожна сфера вимагає свого особливого способу «відкуплення». Так наприклад, Даррен Самнер заперечує метафоричність біблійних юридичних термінів і стверджує, що «Робота Христа не просто подібна юридичному заміщенню, вона є юридичним заміщенням» [25, р. 50]. Генрі Блоше піднімає питання про те, чи можна взагалі вважати набір юридичних термінів, що описують відкуплення метафорою і сприймає юридичну версію відкуплення як «найменш метафоричну» [17, р. 645]. Він вважає, що більш доречно говорити про аналогії [17, р. 643]. Таким чином, у багатьох протестантських представленнях відкуплення, юридична коренева метафора стає не просто головною і центральною ідеєю, але ще й представляється як опис самої реальності юридичних відносин між Богом і людиною. Ханс Боерсма правильно застерігає: «Хоча Письмо і Традиція використовували юридичні метафори для опису взаємовідносин між Богом і людиною, це не означає, що ми можемо довести використання метафори до такої крайності, що зведемо наші відносини з Богом до юридичних відносин» [18, р. 107].

Одна з головних проблем, яка виникає в різних теоріях відкуплення, – це сприйняття біблійних метафор буквально, як самої реальності, як ніби Бог насправді платить дияволу ціну викупу людини з його рабства або буквально виливає Свій гнів на

Свого Сина замість на людей. Джоел Грін і Марк Бейкер вірно відзначають, що ми не повинні ототожнювати різні метафори, які описують смерть Христа, з самою реальністю відкуплення [21, р. 65]. Метафори відкуплення розкривають суть відкуплення з різних перспектив за допомогою образів взятих з численних сфер життя людей того часу. Кожна метафора розкриває певний аспект реальності, і тим самим утверджує, поглиблює, розширює наше розуміння відкуплення.

В той же час слід зазначити важливий внесок Девіда Ааарона в сфері використання біблійних метафор [14]. Він закликає уникати бінарної класифікації (метафора чи буквальный вираз), і пропонує розглядати образну мову через призму градації метафоричності. Ааарон вводить поняття «концептуальна аскрипція» (*conceptual ascription*) не як окрему додаткову третю категорію, а радше як шкалу між двома крайніми категоріями [14, р. 69]. Таким чином замість розгляду питання: «чи є даний вираз є метафоричним, чи буквальним?», ми повинні розглядати питання з перспективи степені метафоричності чи буквальності того чи іншого виразу [14, р. 29]. Деякі вирази будуть більш метафоричні, ніж інші, а слабку метафору часто буде важко відрізнити від буквального виразу [14, р. 30]. Дослідження Ааарона заохочує нас сприймати образну мову не в категоричних поняттях, а через призму більшої чи меншої метафоричності (наближення до реальності тощо).

Девід Ааарон наголошує, що «наші інтерпретації в своїй основі структуровані нашими уявленнями про те, як працює мова... Якщо ми будемо використовувати стандартну, стереотипну концептуалізацію смислових категорій, ми зможемо здійснювати інтерпретацію лише в їх обмежуючих границях» [14, р. 67]. Таке зауваження особливо актуальне, коли ми сприймаємо метафору буквально, і це автоматично направляє, детермінує і обмежує наше тлумачення. Вінсент Брюммер приводить дуже гарний приклад того, як буквально сприйняття певної моделі автоматично приводить до обмежених висновків: «Детерміністське богослов'я призначення можливо є породжене ключовою моделлю, яка розглядає стосунки між Богом і світом виключно як причинно-наслідкове (in purely causal terms)» [20, р. 21].

2. «Випорожнення» метафори. Інша крайність, протилежна до першої – це позбавлення метафори реального змісту, де вона стає лише порожньою зовнішньою оболонкою, призначеною для «прикраси», чи лише для того, щоб викликати певний емоційний відгук у читача чи слухача. Іан Барбур називає таку протилежну крайність «корисною фікцією» [15, р. 50]. В такій перспективі метафора використовується як творчий спосіб сказати те, що можна було б сказати буквально, але використовується саме метафора насамперед для того, щоб викликати естетичне задоволення. Блек називає такий підхід «порівняльним поглядом» (*comparison view*) і показує, що метафору можна було б замінити звичайним порівнянням [5, с. 161]. При такому підході метафори відіграють роль своєрідних повчальних притч, ціль яких є лише побудити слухача до певної етичної поведінки.

Починаючи з середини ХХ століття завдяки роботам таких дослідників як Річардс, Блек, Турнер, Рікьор, Лакофф і Джонсон тощо, формується так звана теорія концептуальної метафори. Лакофф і Джонсон зазначають, що ще Аристотель зазначив здатність метафори «проникати в сутність речей» [9, с. 213], але дослідники мало звернули уваги на цю думку. Річардс був першим, хто виступив з критикою класичної

теорії метафори і запропонував нову теорію. Він звернув увагу на те, що метафоричність – це не просто одна з характеристик мови, але характеристика самого мислення. Ми не просто комунікуємо за допомогою метафори, ми пізнаємо реальність через метафори. За метафорою, як фактором мови стоїть когнітивний механізм метафоричного мислення через який ми отримуємо розуміння нових для нас (особливо абстрактних) понять за допомогою їх порівняння зі знайомими нам поняттями, особливо зі сфери фізично-чуттєвого сприйняття. Таким чином метафори дійсно розкривають реальність, хоч і частково.

3. Культурна невідповідність. Оскільки ми живемо в іншій культурі, відмінній від культури першого століття, багато наших понять навіть у нашій повсякденній мові можуть істотно відрізнятися від таких же концепцій в тій культурі. Як зазначає Чернишова, ми повинні усвідомлювати, що «біблійні образи та символи є складними для сприйняття та розуміння сучасного читача, оскільки відображають концептуалізацію світу людьми іншого типу мислення» [13, с. 325]. Здавалося б звичайне слово «батько» в язичницькій римській культурі першого століття мало набагато ширше значення, аніж слово «батько» в наш час. У римлян слово «батько» – це отець сімейства (*Pater familias*), куди входили сім'я, раби і все майно, над якими він мав абсолютну владу, і міг продати в рабство, покарати і навіть вбити членів свого сімейства.

Андрій Десницький зауважує, що при використанні «релігійного мови, яка «висловлює вічні і абсолютні істини людською мовою, пов'язаною з певною культурою, світоглядом, досвідом ... метафора «працює», опираючись на цю культуру, викликаючи у свідомості слухача певні образи та ідеї» [8, с. 80]. Проблема виникає тоді, коли біблійна метафора не викликає у нас тих самих образів, що й в слухачів в першому столітті. Більше того, вона може виникати дещо інші, чи зовсім інші образи.

Саме через невідповідність культур наше сприйняття біблійних ідей виражених за допомогою метафори може бути досить обмежене. Прикладом такого обмеження може бути ототожнення сучасної ідеї «усиновлення» з новозавітним поняттям «усиновлення». Хоча ми розуміємо, що головними елементами цієї метафори є такі ідеї як «входження в сім'ю», «встановлення близьких відносин з Богом і іншими віруючими», тим не менше, без розуміння культури того часу, ми можемо не побачити ряду інших важливих елементів усиновлення епохи першого століття про яких також говорить Новий Завіт (право на спадщину, повне підпорядкування батькові, необхідність відповідати новому статусу тощо). Однією з форм культурного невідповідності може бути нерозуміння сфери домену-джерела метафори. Наприклад, ми можемо розглядати поняття «викуп» через призму культового служіння, хоча воно насправді може бути торговою метафорою звільнення з рабства, або ж навіть метафорою основою в старозавітному образі відкуплення Ізраїлю з Єгипетського рабства.

Ці культурні фактори важливо враховувати не лише при перекладі Біблії, але й при формуванні богослов'я на основі образів і метафор Писання, розуміючи, що ««фонова» інформація неминуче змінюється, особливо якщо культурна і часова дистанція між носіями двох мов є значною» [8, с. 80].

Нерозуміння культури в основі метафори дуже часто приводить до неправильного переносу, при якому відбувається метафоричне мапування, яке не відповідає ідеям автора, який представив дану метафору. Для ілюстрації проблеми неправильного

переносу (а також культурної невідповідності, так як часто вони тісно пов'язані між собою), наведу кілька прикладів з особистого досвіду. На одному Великодньому богослужінні священник пояснював зміст виразу апостола Павла «Христос – Пасха наша» (1 Коринтянам 5:7) наступним чином: він ототожнив слово «пасха» (пасхальне ягня, яке заколювали під час святкування юдейського свята Пасха (Песах)) із співзвучною словом «паска» (хліб, який печуть до християнського свята Пасха (Великдень)), і почав проводити паралелі між якостями пасхального хліба і Христа («паска живить і наповнює нас, як і Христос», «хліб піднявся на дріжджах, як і Христос воскрес із мертвих» тощо). Очевидно, що тут ми маємо справу з повністю помилковим тлумаченням метафори «Христос – Пасха наша», як би духовно і «правильно» воно б не звучало.

Іншого разу, будучи в Середній Азії, я запитав у групи місцевих християн, з чим у них асоціюється поняття «викуп». Практично миттєво пролунала одностайна відповідь: «викуп нареченої». Я думаю, якби ми зв'язали таке тлумачення слова «викуп» з іншою біблійною метафорою Церкви як «нареченої» Христа, то ми могли б провести багато цікавих паралелей, і навіть могли б сформулювати багато «духовних» висновків, які були б досить біблійними і правильними, але ми б відійшли від правильного змісту біблійної метафори «викупу», головною ідеєю якої є звільнення від рабства.

Ми побачили два яскраві приклади того, як «метафора оригіналу може бути носієм мови перекладу незрозуміла або навіть розумітися в іншому сенсі» [7, с. 90], і в результаті відбувається передача неправильного сенсу. Саме тому біблеїст А. Десницький підкреслює не лише для перекладачів Письма, а й для богословів, важливу істину, що їм, при формуванні богослов'я на підставі біблійних образів і метафор, «потрібно «потрапити» в інший концептуальний простір, і передати не тільки думку чи образ, але й певну частину світогляду, тільки в рамках якого ця думка і образ щось значимі для читача» [8, с. 80].

4. Змішання метафор. Одна з небезпек яка часто виникає в систематичному богослов'ї при формуванні доктрин чи вчення, – це змішання метафор, коли елементи з різних метафор збираються воедино в один загальний образ. Так наприклад, Ісус в Новому Завіті часто представляється як «жертва». У богословській літературі можна зустріти такі випадки, коли для описання змісту і значення цієї «жертви» беруться характеристики різних видів жертв Старого Завіту (а часто, ще й логіка язических жертвоприношень) і змішуються в один «зібраний» образ жертви. Також часто можна побачити, коли при богословському поясненні певної біблійної події відбувається змішання декількох метафор, які можуть мати певне відношення до цієї події. Таку картину ми можемо бачити як на популярному рівні, так і на рівні серйозних богословських формулювань. Так, недавно, в одній пасхальній проповіді, я чув як проповідник, описуючи події початку книги Вихід, 12 розділ, і пояснюючи про загрозу всім жителям Єгипту від ангела-губителя, сказав, що для того, щоб отримати захист від смерті, потрібно було заплатити викуп, і цим викупом стала жертва пасхального ягняти. Тут ми бачимо очевидну інтерпретативну помилку. Пасхальне ягня ніколи не називається «викупом» і не має нічого спільного з образом викупу. Автор наклав на жертву пасхального ягняти іншу метафору – викупу з рабства, яка стосується визволення Ізраїльського народу з Єгипту. Очевидно, що Бог визволяючи Ізраїльський народ з Єгипту, нікому не платить плати за викуп, але використовує метафору «викупу»

(відкуплення) як потужний образ звільнення з рабства. Однак проповідник у своєму тлумаченні змішав дві різні метафори («Пасхальна жертва» і «викуп»), які стосуються різних аспектів події Виходу Ізраїлю з Єгипту, і «зліпив» з них один змішаний образ. Така помилка стається досить часто при інтерпретації біблійного тексту і при формуванні різних богословських моделей.

Змішання різних метафор ми часто зустрічаємо і у ранніх богословів, і у сучасних, і навіть в знаменитих символах віри. Так, наприклад, Августин змішує метафору «жертви за гріх» і метафору «плати», тим самим створюючи не зовсім біблійне представлення суті відкуплення: «Своєю смертю, яка воістину була найчистішою *жертвою*, принесеною за нас, Він очистив, скасував і *заплатив* за всяку провину, по якій начальства і сили законно вимагали від нас *плати*» [10, с. 349]. У Вестмінстерському Сповіданні Віри (8.5) ми також бачимо змішання відразу декількох метафор: «Господь Ісус, Своїм досконалим послухом і переданням Себе в *жертву*, яку Він одного разу приніс Богу вічним Духом, дав повне *задовільнення* правосуддю Свого Отця. Він *придбав* не тільки *примирення*, але й вічну *спадщину* в Царстві Небесному для всіх тих, кого дав Йому Отець». Але жертва ніколи не виконувала ролі *задовільнення* правосуддя, а *примирення* і *спадщину* не купують. Як ми бачимо, нездатність розуміти зміст і значення кожної біблійної метафори призводить до такого явища, як змішання метафор і, відповідно, до богословського каламбуру.

Змішання метафор ми бачимо не лише на рівні метафори, але й на рівні метафоричної моделі, в якій одна частина моделі взята з однієї метафори, а інша – з іншої. Так наприклад, модель відкуплення, в якій Христос приносить викуп Богу побудована, як мінімум, на двох метафорах: жертви і викупу. Сама ідея викупу взята з метафори викупу, але біблійна метафора викупу обмежена в своїх інференціях і ніколи не представляє об'єкту (особи), кому платиться викуп. Цей об'єкт запозичається з інших метафор, таких як «жертва»: «Христос полюбив вас, і видав за нас **Самого Себе**, як дар і *жертву* Богові на приємні пахощі (Еф. 5:2). В результаті формується помилкова модель і навіть ціла теорія, яка обґрунтовує необхідність принесення викупу саме Богу.

5. Багатозначне використання метафори на основі одного домену-джерела.

Золтан Ковецес нагадує, що один і той самий домен-джерело може використовуватись для різних цільових доменів [23, р. 136]. В Писанні ми дійсно бачимо, як один і той самий образ може використовуватись як метафора в різних значеннях. Так «рабство» може використовуватись в контексті гріха і нести негативну конотацію. А з іншого боку апостол Павло говорить про «рабство» Богу, «рабство» праведності як щось позитивне (Рим. 6:16-19). Але навіть в негативному значенні «рабство» може стосуватися до різних сфер: «рабства гріха», «рабства смерті», чи навіть «рабства дияволу». Таким чином, однакові фрази, такі як «визволення з рабства», «викуп з рабства» можуть стосуватися різних сфер, – визволення з рабства смерті чи визволення з рабства гріха.

Таке просте, але не завжди очевидне зауваження має потенціал допомогти у вирішенні цілого ряду серйозних богословських суперечок. Наприклад, можливо таке розуміння досить вільного використання авторами Нового Завіту метафор могло би значно підсилити позицію Вільяма Аткінсона в питанні використання метафори «хрещення» в тривалих дебатах щодо вчення про «хрещення Духом Святим». Аткінсон відстоює думку, що фразу «хрещення Духом» апостоли Лука, Іван та Павло

використовують по-різному по відношенню до різних дій Духа Святого [3, с. 134-135]. Один з ключових сотеріологічних термінів «відкуплення» може використовуватись в різних аспектах сотеріології і нести різне значення.

Крім того ми повинні звернути увагу ще на одну сферу тлумачення біблійних метафор. Наприклад: в Писанні не лише хрест Христа описується за допомогою різних метафор, а й він сам стає метафорою ідеї зречення і послуху в християнському житті [12, с. 41-42], ідеї мучеництва, однією з метафор таїнства хрещення (Рим.6). Щось схоже може ставитися і з іншими метафорами. Частково про це питання розкриває Річард Хейз [12, с. 36].

6. Невизначенність місця конкретних метафор в загальній картині. Попереднє питання стає особливо актуальним в контексті формування великої сотеріологічної картини. На жаль, часто, як метафора «спасіння», так і метафора «відкуплення», розглядаються як однозначний концепт, і наша задача – виявити правильне значення. Але насправді метафора «порятунок» («спасіння») може використовуватись дуже по-різному. Вона може стосуватись як спасительної місії Христа в цілому, так і одного з його складових аспектів. Тому важливо не лише усвідомлювати можливість різного використання однієї і тієї ж метафори, але й бачити місце яке займає кожен з цих варіантів використання однієї і тієї ж метафори в загальній картині спасіння.

Так само важливо розуміти, що різні метафори можуть описувати різні аспекти сотеріологічного вчення. Так, говорячи про відкуплення певні метафори описують та розкривають суть того, що сталося через смерть і воскресіння Христа, в той час як інші розкривають наслідки чи результати цієї події. Тому дуже важливо бачити цілісну картину спасіння і розуміти, який аспект цієї картини розкриває та чи інша метафора. В сотеріології ми маємо справу з багатогранною комплексною картиною, а різноманітні біблійні та богословські терміни та метафори (навіть з однаковою назвою) можуть використовуватись дуже по-різному, як елементи цієї картини.

7. Вихід за границі метафори. Грецьке слово «метафора» позначає «перенос». Коли ми використовуємо метафору, ми здійснюємо перенос одного або декількох значень відомого нам слова з однієї сфери в іншу, щоб описати якості досліджуваного нами поняття. Наприклад, коли Христос говорить, що Він – хліб життя, то через цю метафору відбувається перенос певної схожості властивостей або значення знайомого нам поняття «хліб» в сферу, яку ми намагаємось зрозуміти, – сферу взаємовідносин Христа і людей. В даному випадку Христос говорить про Себе як про Того, хто підтримує наше життя, хто дає для нашого внутрішнього життя ті життєві сили, яких потребує людська душа. Але при використанні метафори не відбувається повне перенесення всіх аспектів слова домену джерела. В метафорі «хліб» Христос не переносить на Себе такі якості хліба як його форма, смак, склад тощо. Ми не проводимо паралелей з тим, як з'являється хліб, і що з ним відбувається в процесі харчування. Проводити подібний перенос – це виходити за рамки поля значень метафори автора. При використанні метафори відбувається *обмежений перенос* певних аспектів слова або виразу, який використовується як метафора. У кожній метафорі є те, що правдиве щодо об'єкту, який виражається через метафору і те, що неправдиве, оскільки ці характеристики виходять за границі метафори, як її задумав автор.

Таким чином, в роботі з біблійної метафорою ми повинні пам'ятати, що окрема метафора тільки частково розкриває реальність показуючи лише певну існуючу схожість за допомогою яскравого образу. Метафора також містить в собі елементи, які не мають нічого спільного з тією реальністю, яку ми описуємо. Якщо в метафорі ми виділяємо елементи схожості за межами наміру автора, ми створюємо те, що Десницький називає «паразитичними смислами» [7, с. 67].

Отож, оскільки при метафоричному мапуванні відбувається обмежений перенос, кожна метафора має свої границі. Так, наприклад, намагання Орігена визначити, кому приноситься викуп – це ніщо інше як вихід за границі обмеженого поля сенсу вкладеного в метафору «викуп». Не завжди легко визначити границі метафори. Формулювання принципів визначення границь метафори є однією з важливих задач, над якою слід попрацювати богословам.

8. Вибірковість у використанні метафор. В багатьох богословських вченнях про відкуплення, воно часто практично повністю побудовано на одній складній метафорі (викуп, покарання, сатисфакція тощо), яка часто розвивається і перетворюється в окрему «теорію відкуплення». При побудові цілісного концепту відкуплення ігнорування певними метафорами не тільки збіднює, а часто і спотворює загальне представлення відкуплення. Кожна метафора не лише «висвітлює» певні аспекти досліджуваного концепту, але також і «приховує».

При виділенні однієї кореневої метафори і побудови богословського концепту лише на одній метафоричній моделі, особливо виникає небезпека буквального сприйняття метафори [24, р. 24], оскільки ця модель самотійно одноосібно представляє всю реальність. Одноосібні метафоричні моделі мають тенденцію опиратися будь-яким конкуруючим моделям [Там само]. Така модель часто сприймається як «єдиний правильний» шлях розуміння досліджуваного питання, що дуже часто призводить до радикалізму, фундаменталізму та інших нездорових явищ. Прикладом такого непримиримого догматизму може бути позиція ряду прихильників теорії замісницького покарання, для яких ця теорія є єдиною правильною позицією і навіть стала одним з головних тестів ортодоксальності вчення.

Проблема також виникає тоді, коли одна метафора стає ключовою парадигмою розуміння всіх інших метафор. Так Генрі Блоше розглядає юридичну перспективу як «центральне поняття в «перекладі» з однієї метафоричної мови на іншу» [17, р. 645]. Якщо прийняти таку позицію, то в богослов'ї відкуплення юридична метафора стає не просто центральною, ключовою, домінуючою метафорою, але окремої реальністю, яку інші метафори лише більш повно розкривають. В такому випадку не уникнути змішання метафор і ряду інших проблем, про які ми згадали вище.

Висновки. У статті ми представили цілий ряд сфер виникнення богословських проблем при інтерпретації та використанні біблійних метафор в формуванні богословської доктрини. Ігнорування цих питань призводило і продовжує призводити до цілого ряду нездорових і помилкових богословських позицій. Ми ще раз побачили нагальну потребу в розробці ґрунтовної методології для аналізу біблійних метафор і правильного їх використання.

Література:

1. *Аристотель*. Об искусстве поэзии. Перевод В. Г. Апелльрота. М., 1957.
2. *Алфеев И* (митрополит). Таинство веры. Введение в православное богословие. М.: Эксмо : Издательство Московской Патриархии Русской Православной Церкви. Издание восьмое, 2012.
3. *Аткинсон У*. Крещение Духом. Дискуссия с Джеймсом Данном. Пер. с англ. С. Калюжного – Черкассы: Коллоквиум, 2017.
4. *Баранов А.Н.* Дескрипторная теория метафоры. *Studia philologica*, 2014.
5. *Блэк М.* Метафора // Теория метафоры. М., 1990.
6. *Ванхузер К.* Искусство понимания текста. Литературоведческая этика и толкование Писания Издательство Коллоквиум, 2007.
7. *Десницкий А.С.* Метафоры в современном библейском переводе, Метафоры в современном библейском переводе // Родной язык, 2013, № 1, сс. 63-92.
8. *Десницкий А.С.* Современный библейский перевод: теория и методология. Москва: ПСТГУ, 2015.
9. *Лакофф Дж., Джонсон М.* Метафоры, которыми мы живем. Едиториал, УРСС, 2004.
10. *МакГрат А.* Введение в христианское богословие. Пер. с англ. Одесса: Богомыслие, 1998.
11. *Рикёр П.* Библейская герменевтика. Журнал «Символ», 62, 2012.
12. *Хейз Р.* Этика Нового Завета / Пер. с англ. – М.: Библейско-богословский институт св. апостола Андрея, 2005.
13. *Чернишова Ю. О.* Образність релігійного дискурсу з погляду перекладача / Ю. О. Чернишова // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. Вип. 22, 2012.
14. *Aaron, David H.* Biblical Ambiguities: Metaphor, Semantics, and Divine Imagery. Brill Reference Library of Judaism. Brill Academic Publishers, 2001.
15. *Barbour, Ian G.* Myths, Models, and Paradigms: A Comparative Study of Science and Religion. New York, Harper & Row, 1974.
16. *Black, Max.* Models and Metaphors: Studies in Language and Philosophy. Ithaca, NY Cornell University Press, 1962.
17. *Blocher, Henri.* Biblical metaphors and the doctrine of the Atonement. Journal of the Evangelical Theological Society, 47, no 4 D, 2004.
18. *Boersma H.* Violence, Hospitality, and the Cross: Reappropriating the Atonement Tradition. Grand Rapids, 2006.
19. *Brümmer, Vincent.* Atonement, Christology and The Trinity: Making Sense Of Christian Doctrine. Routledge, 2017.
20. *Brümmer, Vincent.* The Model of Love: A Study in Philosophical Theology, Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1993.
21. *Green, Joel B. and Mark D. Baker* Recovering the Scandal of the Cross: Atonement in New Testament and Contemporary Contexts. Downers Grove, IL: InterVarsity Press, 2000.
22. *Gupta, Nijay K.* Worship That Makes Sense to Paul: A New Approach to the Theology and Ethics of Paul's Cultic Metaphors. Berlin: W. de Gruyter, 2010.
23. *Kovecses, Zoltan* Metaphor: A Practical Introduction, 2nd Edition. Oxford University Press, 2010.
24. *McFague, Sallie.* Metaphorical Theology: Models of God in Religious Language. Philadelphia: Fortress, 1982.
25. *Sumner, Darren.* "Theory and Metaphor in Calvin's Doctrine of the Atonement," The Princeton Theological Review no. 37, 2007.